

Macar Türkolog Zsuzsa Kakuk'la Söyleşi

Türkiye Türkleri ve Macarlar arasındaki ilişki bizim açımızdan genel olarak romantik bir temele dayanır. Kimileri nazlı Budin'i Osmanlı Türklerinin en uç sancağı olarak nitelendirirken kimileri Macar kardeşleri binlerce yıl öteye götürerek Hun kökenine dayandırır. Avrupa'daki Türkoloji çalışmalarının ise Macaristan'da başlamış olması ilişkilerin ilmî bir temel kazanmasını sağlamıştır. Macaristan geçmişte olduğu gibi günümüzde de üretken bir Türkoloji geleneğine sahiptir. Günümüze kadar Türkoloji sahasında ve Türkiye-Macaristan ilişkileri çerçevesinde çalışma yapan bilim insanları, çevirmenler ve sanatçılar "Türk-Macar kardeşliği" ifadesinin içini dolduran önemli şahsiyetlerdir.

2023'ün Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun 100. yılı olması, 2024'ün ise Türkiye-Macaristan diplomatik ilişkilerinin başlangıcının 100. yılı olması sebebiyle bazı Macar Türkologlarla; üniversite eğitimleri, meslek yaşamları, Türkçe, Türk edebiyatı, Macar ve Avrupa Türkolojisi, Türkologların Türkiye'yle ve Türk meslektaşlarıyla irtibatı, Türk-Macar ilişkileri ve tarihi, Türkiye Cumhuriyeti, iki dil arasında çeviri gibi başlıklarda soruların bulunduğu söyleşiler yaptım. Bazı söyleşiler yüz yüze bazıları ise e-posta aracılığıyla gerçekleştirdik. Türkologlar yanıtlamak istemedikleri soruları boş bıraktılar. Bazı Türkologlardan aile, eğitim ve yayın fotoğrafları istenerek bunların Türkoloji hafızasında kayıt altına alınabileceğini düşündüm. Bir nevi Macar Türkologlar özelinde uzun bir soruşturma olarak da düşünülebilecek söyleşi serisinde; Zsuzsa Kakuk, András Róna-Tas, Mária Ivanics, Éva Csáki, Imre Baksi, Anikó Schmidt, Géza David gibi isimler bulunmaktadır.

Türk Edebiyatı dergisinin bu sayısında Prof. Dr. Zsuzsa Kakuk'la (Juja Kakuk) bu söyleşiler serisini yayımlamaya başlıyoruz. Dört yıl önce korona bulutunun bütün dünyayı sar(s)masından önce Zsuzsa Kakuk'la bir söyleşi yapma isteğimi kendisine

Dilde büyük etkilenme olmuştur. Türkçeden aldığımız kelimeler bizim dilimizde kaldı ve hâlâ kullanıyoruz. Türkçe-Macarca dil ilişkilerinin üç dönemi vardır. Eski çağlardan Hristiyanlıktan ve İslam'dan önce Türkçeden alınan kelimeler, 1200'lü yıllarda Kumanlardan, Peçeneklerden ve son olarak Osmanlı döneminde alınan kelimeler. Dil üzerine çalışma yapanların bir taraftan kültürel hususlarla da ilgilenme mecburiyeti var. Macar Türkolojisi Macarların kimliklerini, hafızalarını aradığı bir saha. Dolayısıyla dil ve tarih merkezli ilerlemesi olağandır.

iletmişim de “Türklerin yıllar sonra kapımı çalmalarından onur duyuyorum.” cevabı beni bir taraftan duygulandırırken diğer taraftan “yıllar sonra” ibaresine kafamın takılmasına sebep olmuştu. Zsuzsa Hoca'nın akademik çalışmaları Macarlığın uzak köklerine doğru eğilse de Türkoloji içerisinde bir dönemin dil, kültür, siyasi ilişkilerinin de aydınlatılmasını sağlıyordu. Yüze iki kala kapısını çaldığımız Zsuzsa Hoca söyleşi sorularına önceden hazırlanmış ve mütebessim bir eda ile bizi kucakladı bizi. Türkçe ve Macarcanın zarafetini bir ömür üzerinde taşıyan hanımefendi aydınlık yüzüyle “Buyurun efendim, buyurun.” diyerek hemen bir ömre yolculuğa kapısını aralayıverdi. Zengin kütüphanesinden 98 yıllık ömrü yansıyan hocanın açtığı kapıdan, ders anlattığı kürsülere doğru bir yolculuğa başladık. Söyleşiye öğrencisi Türkolog, çevirmen Edit Tasnádi ile Zsuzsa Hoca'nın kızı Zsuzsa Szigeti eşlik etti.

➡ **Hocam sohbetle doğduğunuz şehirden, o dönemin Macaristan'ından başlamak isterim.**

13 Ağustos 1925'te Nagytálya'da doğdum. Eger'e yakın küçük bir köydür burası. Osmanlılar “Eğri” diyor buraya. Babamın bir su değirmeni vardı burada. Okula bu küçük köyde başladım. Sonra Eger'e taşındık. Üçüncü sınıftan yedinci sınıfa kadar bir rahibe okulunda eğitim aldım. Savaştan dolayı liseyi farklı bir yerde bitirdim. Üniversiteyi Debrecen'de okudum. Macar Dili ve Edebiyatı ve Latince öğretmeni olacaktım. Evlenince Budapeşte'ye geldim. Sonra Türkoloji kürsüsüne girince hayatım tamamen Türkçeyle iç içe geçti.

➡ **Peki Türkoloji bahsine geçmeden biraz kendinizi anlatır mısınız? İlgili alanlarınız, akademik çalışma konularınız, özellikle Türkçe olmak üzere okuma tercihleriniz...**

Üniversitede okurken evlendim. Hayatım, ailem ve Türkoloji arasında geçti. Türkçe ve Macarca arasındaki alıntı kelimeler üzerine çok çalıştım.

➡ **Türkoloji bölümünü nasıl seçtiniz? Düşüncelerinden etkilendiğiniz yazarlar, akademisyenler veya politikacılar var mıydı?**

Géza Bárczi¹ Debrecen'de hocamdı. Macar dili tarihi uzmanıydı ve Türkçeye, Türkolojiye ilgi duymamı bu hocam sağladı. Daha ilk derste ilmi bilgiye dayalı bir muhakemesinin olduğunu anladım. Macar dilinin en eski örnekleri arasında yer alan *Jókai-kódex*² adlı kitaptaki Macarca isim eklerinin durumu hakkında bir inceleme yapmamı istemişti. Bu benim Debrecen Üniversitesinde yaptığım doktora çalışmasıdır. Budapeşte'ye 1951'de geldim. Macar Dili Enstitüsünde çalışmaya başladım. Buranın başkanı Gyula Németh³ dil tarihine gösterdiğim ilgi sebebiyle Türk filolojisine dair çalışma yapmaya davet etti.

Ayrıca Loránd Benkő'nün yönetiminde yapılan Macarca ağızların bibliyografyasına yönelik çalışmalara katıldım. Lajos Fekete⁴'nin bütün derslerine katıldım. Károly Czeglédy'den Arapça, Zsigmond Telegdi'den de Farsça dersleri aldım.

G. Németh, Macarca dil uzmanlığımı bildiği için bana uygun olan “Macaristan'daki Osmanlı hâkimiyeti döneminde Türkçe alıntı kelimelerin derlemesi” adlı konuyu çalışmamı önerdi. Macar Dili Enstitüsünden Türkolojiye gönderildiğimde çok korktum. Çünkü hiç Türkçe bilmiyordum. Latince öğrendim ve Macar Dili uzmanıydım. Zamanla Türkçeyi ve bu alanı çok sevdim. Macarcanın Osmanlı Türkçesinden alıntı kelimeleri üzerine hazırladığım kitabım Fransızca olarak yayımlandı. Bu kitap benim baş eserimdir.

➡ **Üniversite yıllarınızda ders aldığınız hocalardan bahsedebilir misiniz?**

G. Bárczi ile G. Németh hocalarım arasındaydı. Aslında üniversite öğrencisiyken Türkolojiyle herhangi bir ilgim yoktu. Kürsüye geçince Türkolojiyle ilişkim başladı. Bu konuda G. Németh'in emeği çoktur. Yüksek lisansım Macarca, doktora Türkoloji üzerinedir. Lajos Laurisin ise yine lisansta beni Türkolojiye yönlendiren hocalarım arasındadır.

➡ **Türkoloji ile ilgili çalışmalarınızda sizde iz bırakan isimler ve hatıralar nelerdir?**

Ben Türkolojiye girdiğimde G. Németh yaşlıydı ama çok hoşgörülü birisiydi. Hiç Türkçe bilmediğim için endişeli olduğumu da biliyor-

du. Bir gün; “Kızım sen bunu da halledebilirsin, daha çok gençsin ve öğrenmek için vaktin var.” dedi. Elbette o zamanlar evli olduğumu bilmiyordu. Hocamın enerjisi, hedefleri beni de güçlendirdi. 1955-1995 yılları arasında ELTE Üniversitesi Türkoloji bölümünde çalıştım. Zaman ne kadar hızlı geçmiş.

⇨ Türkoloji özelinde Macar Türkolojisinin yerini nasıl konumlandırıyorsunuz?

Türklerin ve Macarların arasındaki kadim ilişki Macar Türkolojisini özel bir konuma getiriyor. Türkçeden alınan kelimeler, beraber yaşama tecrübesi bugünkü hikâyemizin temelindedir. Elbette 150 yıllık Osmanlı hâkimiyeti bizde olumsuz etkiler bıraktı ama bu da geçti. Macar özgürlük mücadelelerine Türklerin yardımları bizim için çok önemliydi. Farklı zamanlarda Habsburg’a karşı verdiğimiz özgürlük mücadelesinde II. Ferenc Rákóczi ve Lajos Kossuth’a uzatılan yardım eli hâlâ hafızamızdadır.

⇨ Macar Türkolojisi genel olarak tarih ve filoloji odaklı çalışmalar yürütüyor. Bunun nedeni nedir? Günümüz için de bu durum geçerli midir?

Dilde büyük etkilenme olmuştur. Türkçeden aldığımız kelimeler bizim dilimizde kaldı ve hâlâ kullanıyoruz. Türkçe-Macarca dil ilişkilerinin üç dönemi vardır. Eski çağlardan Hristiyanlıktan ve İslam’dan önce Türkçeden alınan kelimeler, 1200’lü yıllarda Kumanlardan, Peçeneklerden ve son olarak Osmanlı döneminde alınan kelimeler. Dil üzerine çalışma yapanların bir taraftan kültürel hususlarla da ilgilenme mecburiyeti var. Macar Türkolojisi Macarların kimliklerini, hafızalarını aradığı bir saha. Dolayısıyla dil ve tarih merkezli ilerlemesi olağandır.

Tarihi ne insanların ne de milletlerin geçmişinden çıkarabilirsiniz. Tarihiniz şahsi yahut millî kimliğiniz oluyor. Çocukluğum Eger’de geçti. Sizin Eğri dediğiniz yer. Eger Kalesi’nde oymayı se-

Liseden yeni mezun olmuş Z. Kakuk

Zsuzsa Kakuk, öğrencisi Edit Tasnádi (solda) ve kızı Zsuzsa Szigeti ile birlikte

verdim. Tarihi çocukken içime çektim âdeta.

⇨ Hocam ben de Eger Üniversitesinde bir yıl çalıştım, Türkçe dersleri verdim. Kale ve camisiz minare imge dünyamı her daim harekete geçirmiştir.

Osmanlı döneminden kalan bu minareye bir defa çıktım. Eger’de liseye kadar tarihin içerisinde yaşadım. Türkoloji bölümüne geçtiğim zaman bölümden ayrılmayı bile düşünmüştüm. Çünkü hiç Türkçe bilmiyordum ve bu alanda hiç okuma yapmamıştım. Eşim bana “Deli misin, istifa edilir mi, sen Türkçe öğreneceksin!” dedi. Bunu hiç unutamam. Dediği gibi de oldu, zamanla Türkçe öğrendim. Belki de çocukken tarihle iç içe olmam geleceğim için müspet karar vermemi sağlamıştı.

Z. Kakuk Türk meslektaşlarıyla beraber bir programda. Sol ön sıra birinci Z. Kakuk, ikinci Prof. Dr. Hasan Eren, üçüncü Prof. Dr. Zeynep Korkmaz. Arka sırada soldan birinci Türkolog Hasan Bicari

❖ **Rahmetli eşinize de sizi meslek hayatınızda desteklediği için teşekkür ederiz. Akademik çalışmalarınız ışığında Türkler ve Macarlar arasındaki dil, tarih, kültür ilişkisi bağlamında dikkatinizi çeken, sizi şaşırtan hususlar var mı?**

Sovyetler zamanında Türkiye'ye gelmek mümkün değildi. 1960'lı yıllarda daha çok Sırbistan'a ve Bulgaristan'a gittim. Türkçeyi Bulgaristan Türklerinden öğrendiğimi söyleyebilirim. -Eski adı Kızanlık olan- Kazanlık şehrinin o zaman yarısı Türk'tü, bugün de öyledir. İlk olarak kilim dokuyan bir hanımla Türkçe konuşmuştum. O kadar anı arasında insanın aklına hemen bir şey gelmiyor ki.

❖ **Peki hocam sizi 60 yıl önceye götürelim. Bu diyalogdan neler hatırlıyorsunuz?**

O kadın şifahen konuştuğu için anlamam çok zordu. Tebessüm, sıcakkanlılık ise bütün engellere rağmen anlaşılır ve akılda kalır. Bulgaristan'a bursla gitmişim. Bu Türk ailesinin yanında kaldım. Kadınlar ve erkekler işe gidince evde bu yaşlı nineyle sohbet ediyordum. O bir taraftan kilim dokur bir taraftan da benimle konuşurdu.

❖ **Türkiye'yle ve Türk akademisyenlerle irtibatınız nasıl? Türkiye'de akademik toplantılara katılıyor musunuz?**

(Zsuzsa Hoca burada biraz düşünüyor. Belki de bir ah ile o günlere gidiyor.)

Türkiye'ye üç defa gelebildim. Türkiye Türkleri içinde o zaman kısa bir süre bulundum. Tekirdağ'a Rákóczi'yi anma günlerine gittim. Sonra İstanbul ve Ankara'ya gittim. Öğrencilerimi birkaç seyahate götürebilmişim. O zamanları unutamam. Öğrencilerime o dünyayı göstermek bugün bile yaşadığım bir övünçtür.

Tekirdağ'da kongreye katıldım. Zeynep Korkmaz'ı orada tanıdım. Çok sevdiğim bir dil bilimcidir. Aradan o kadar çok vakit geçti ki isimler hafızada kalmıyor. Macaristan'dan Rákóczi kongresine ilk ben katılmışım. Kadın akademisyen de olunca bütün dikkatler bendeydi.

❖ **Türkiye'ye ilk olarak hangi tarihte geldiniz?**

70'li yılların ortasıydı galiba.

❖ **Alıntı kelimelerin dışında Türkoloji ile ilgili başka hangi çalışmaları yaptınız?**

Türk halk edebiyatıyla ilgili çalışmalarım oldu. I. Dünya Savaşı sırasında Estergon'a yakın bir esir kampında Orta Asya Türkleri varmış. Ignás Kúnos buradaki esirler arasındaki Kırım ve Kazan Tatarları, Kıpçak Türkleri hakkında birçok derleme yapmış. O, Müslüman Türkler arasında araştırma yapması için Macar Bilimler Akademi-

si tarafından görevlendirilmiş. Ben Kúnos'un terekesini derleyip yayımladım. Türküler, maniler, bilmeceler, halk masalları gibi eşsiz yüzlerce kaynak ortaya çıkmış oldu.

⇨ **Öğrencilerinize daha çok hangi konularda araştırma yapmalarını, tez yazmalarını öneriyorsunuz?**

Uzun zaman önce emekli oldum tabii. Türkçeden alıntı kelimelerle ilgili yeteri kadar çalışma yapıldı. Yine de bu alan her zaman sürprizlere açıktır. Türkoloji çalışmalarını dil çalışmalarının dışına çıkarmak da mümkündür.

⇨ **Türkoloji içerisinde ihmal edilen çalışma alanları veya konular nelerdir?**

Sözlük. Macarca-Türkçe, Türkçe-Macarca sözlük yazılmamıştı. Dört kişilik bir ekiple uzun yıllar sürmesine rağmen bunu da bitirdik. Umarım bir gün bu sözlük Türkiye'de de yayımlanır.

⇨ **Türkçe ve Türkiye dendiğinde aklına gelen üçer kelimeyi veya kavramı bizimle paylaşabilir misiniz?**

Üç kelime söyleyebilirim: güzel, büyük, İstanbul.

Zsusza Szigeti (Kızı): Ben Türkiye'ye gidene kadar İstanbul'u dilinden düşürmezdi. Annem İstanbul hayranıdır.

Zsusza Kakuk: İstanbul'a gidince Türklerin bizi ne kadar çok sevdiğini anladım. Türkler bizi çok seviyor. Özgürlük kahramanlarımızın Tekirdağ'da ve Kütahya'da bulunan müzelerine Türkler büyük bir saygıyla sahip çıkıyorlar.

⇨ **2023 yılı Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun 100. yılı. Düşünceleriniz nelerdir?**

Devletlerin 100. yılları önemlidir. Türk tarihinde birçok devlet kurulmuş, yıkılmış. Türkiye Cumhuriyeti sonsuza kadar ayakta kalsın. Türkiye'nin Macaristan'la, akrabalarıyla samimi ilişkisi hiç kesilmesin.

⇨ **2024 yılı Türkiye-Macaristan diplomatik ilişkilerinin başlangıcının da 100. yılı olacak. İki ülke ilişkilerini geçmiş ve geleceğiyle nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce daha çok çalışma yapmamız gereken hususlar var mı?**

Z. Kakuk'un
Eski Türk Halklarının
Edebiyatına Genel
Bir Bakış adlı kitabı

Zsusza Hanım'ın
"baş eserim" dediği,
farklı dönemlerde
Türkçeden
Macarcaya geçen
alıntı kelimeler
hakkında Fransızca
yazdığı eser

Macar tarihinde Türkiye'nin rolü çok önemli. Tarihi iyi bilmek lazım. Macar gençleri Türkçe öğrensinler, Türkiye'ye gitsinler. Artık her şey çok kolay. İlişkilerimiz birbirimizi tanıdıkça daha sağlam olacak.

⇨ **İki dil arasında çevrilmesi elzem dediğiniz eserler var mı?**

Öğrencim Edit birçok Türkçe eseri Macarcaya çevirdi. Ne mutlu ona. Çeviri sonsuz bir alan. Bir-birimizi anlamanın yolu biraz da edebiyatlarımızı bilmekten geçiyor. Çevirmenlere burada büyük iş düşüyor. Türkçe ve Macarca önemli edebî eserlerin karşılıklı çevirisinin yapılması gerekiyor. Elbette gençlerin okuma zevki başka yönlü olabilir ama çeviri sadece toplumun bir bölümü düşünülerek yapılmamalı.

İki saate yaklaşan süre zarfında Zsusza Hoca'nın evinde ona yaşamına dair birçok soru sormanın mutluluğu zor tarif edilse de yorulduğunun farkına vardım. Sesindeki yumuşaklık, gözlerindeki heyecan aynı fakat bedeninde 98 yılın yorgunluğu kendini hissettiriyordu. Söyleşinin başından beri;

Gel

Nerdesin gözleri gökyüzüm benim,
Hasreti saçımda beyazım benim...
Tutup talihimden sildim dünleri,
Ruhumun güneşli seherine gel...

Dilim adın ile açılır her gün,
Sanki esir kampı ruhum tedirgin...
Avcunda ellerim sevinsin bir gün,
Gözümün göğünen akarına gel...

Virane bir evim, sönmüş ışığım,
Dudağı kurumuş, susuz bulağım...
Ben sensiz, babasız yetim uşağım,
Gel, koynu boş kalan şehirime gel.

Geçmişim süründü boz hafızamda,
Keder mısralandı söz hafızamda.
Aksini ebedî çiz hafızamda,
Deli hasretimin ahirine gel...
Gel, oruç sevdamin sahuruna gel...

"Aslında her şey burada." diyerek elinde sımsıkı tuttuğu yeşil kapaklı bibliyografyasını bugünün hatırasına imzalamasını rica ediyorum.

Kızı, "Eğer izniniz olursa bir aile hatırasını anlatmak istiyorum." cümlesiyle 98'lik çınarın yaşamının bizlere gösterdiği nasipli gölgesindeki dalgınlıktan beni kurtarıyor.

⇨ Buyurun efendim.

İki kardeşiz, küçük erkek kardeşim var. Annem için bizler dışında en önemli şey Türkolojidir.

Erkek kardeşim Amerika'da yaşıyor ve oğullarından biri antropolog. Yeğenim üniversite öğrencisiyken Moğolistan'da arkeolojik kazılara katılmış. Moğol bir hoca başkanlığında kazı yapmışlar. Akşam Moğol bozkırında bir ateş etrafında sohbet etmeye başlamışlar ve hoca herkese nereli olduğunu sormuş. Yeğenim Macaristan'dan geldiğini söyleyince Moğol Hoca; "Macaristan'dan sadece Zsuzsa Kakuk'u tanıyorum." demiş. Bunun üzerine yeğenim, "Zsuzsa Kakuk benim babaannemdir." cevabını vermiş. Dünya ne kadar küçük. Annem Türkoloji uzmanlığıyla dünyanın birçok yerinde tanınıyor. Bu bizim için her zaman dile getirdiğimiz bir gurur kaynağı olmuştur.

⇨ Efendim, anneniz çalışmalarıyla Türklük bilimi kitabesine adını şerefle yazdırmış bir Türkologdur. Bu anlamlı paylaşım için teşekkür ederim. Hocam, yıllar sonra yıllara dair sizinle konuşabilmenin eşsiz mutluluğunu okuyucularımıza yaşattığınız için teşekkür ederim.

Ben teşekkür ederim.

¹ Géza Bárczi (1894-1975); Macar dil bilgini, Macar Bilimler Akademisi üyesi, 1952-1969 arasında ELTE Üniversitesi profesörü. Macarca-Fransızca dil ilişkileri, Macar dili tarihi gibi alanlarda çalışmaları vardır.

² İlk Macarca elle yazılmış kitaptır. Büyük bir ihtimalle 14. yüzyılda yazılmıştır. Seksen bir yapraklı olan eser Aziz Fransuva'nın hayatını anlatır.

³ Gyula Németh (1890-1976); Türkolog, Macar Bilimler Akademisi üyesi. Türkolojinin birçok alanında önemli eserler vermiştir.

⁴ Lajos Fekete (1891-1969); Türkolog, tarihçi, arşiv uzmanı, Macar Bilimler Akademisi üyesi. ❖